

پژوهش کتاب‌سنجی نشریات علمی بهداشت روان ایران

دکتر آفرین رحیمی موقر*، دکتر علی‌اکبر نجاتی صفا***، دکتر محمدرضا محمدی***، دکتر الهه بهیمی ایزدیان*

چکیده

هدف: مدف از این پژوهش بررسی نشریه‌های علمی بهداشت روان ایران و آرایه‌ی سیمایی کلی از ویژگی‌های آنها می‌باشد. **روش:** در این بررسی نشریه‌های منتشر شده از آغاز سال ۱۳۷۰ تا پایان آذرماه ۱۳۸۲ بررسی شده‌اند. نشریه‌های علمی در زمینه‌ی بهداشت روان که در ایران منتشر می‌شوند و انتشار آنها تا زمان انجام این بررسی ادامه داشته است، با مراجعه به کتابخانه‌ها، بانک‌های اطلاعاتی، پایگاه‌های اینترنتی و دفتر نشریه‌ها شناسایی شدند. متغیرهای موردنظر در این بررسی به سه گروه کلی تقسیم شدند: ویژگی‌های انتشاراتی نشریه‌ها، ویژگی‌های مربوط به دست‌اندرکاران نشریه‌ها و ویژگی‌های مربوط به محتوای آنها.

یافته‌ها: از ۸۰۰ نشریه‌ی بررسی شده، ۲۳ نشریه دارای معیارهای ورود به پژوهش بودند. کمتر از یک‌سوم نشریه‌ها دارای رتبه‌ی رسمی علمی از کمیسیون نشریات وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری یا وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی هستند. هیچ‌یک از این نشریه‌ها در بانک‌های اطلاعاتی معتبر نمایه نمی‌شوند. ۹ نشریه دارای شماره‌ی ISSN و ۵ نشریه دارای چکیده‌ی مقاله‌ی انگلیسی نیستند. سازمان منتشرکننده‌ی ۱۱ نشریه، دانشگاه‌ها، ۵ نشریه، سازمان‌های دولتی و ۷ نشریه، سازمان‌های خصوصی یا انجمن‌های علمی می‌باشند. در دوره‌ی این بررسی، ۱۰۰۸ مقاله‌ی پژوهشی در این نشریه‌ها منتشر شده است. میانگین شمار مقاله‌ها در هر شماره از نشریه (۲/۷۰±) می‌باشد. میانگین شمار مقاله‌ها در هر شماره از نشریه‌های دارای رتبه‌ی علمی - پژوهشی، بیش از نشریه‌هایی است که دارای این رتبه نیستند.

نتیجه: به نظر می‌رسد نشریه‌های علمی بهداشت روان کشور از تعداد و تنوع نسبی برخوردارند، اما شمار پژوهش‌های چاپ شده در آنها اندک است. ارتقای کیفی نشریه‌ها، چاپ بیشتر پژوهش‌های داخلی، انتشار نشریه‌های داخلی به زبان انگلیسی و نمایه‌شدن در بانک‌های اطلاعاتی معتبر جهان را می‌توان به عنوان محورهای پیشرفت این نشریات در سال‌های آینده دانست.

کلیدواژه: کتاب‌سنجی، بهداشت روان، نشریه

- * روانپزشک، استادیار مرکز ملی مطالعات و تحقیقات اعتیاد دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی تهران. تهران، خیابان شهید مطهری، خیابان کوه نور، کوچه یکم، پلاک ۲۶، مرکز ملی تحقیقات علوم پزشکی کشور (نویسنده مسئول). E-mail: afarin_rahimi@hotmail.com
- ** روانپزشک، استادیار مرکز تحقیقات روانپزشکی و روانشناسی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی تهران. تهران، خیابان شهید مطهری، خیابان کوه نور، کوچه یکم، پلاک ۲۶، مرکز ملی تحقیقات علوم پزشکی کشور.
- *** فوق تخصص روانپزشکی کودک و نوجوان، استاد و مدیر گروه روانپزشکی و روانشناسی بالینی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی تهران. تهران، خیابان شهید مطهری، خیابان کوه نور، کوچه یکم، پلاک ۲۶، مرکز ملی تحقیقات علوم پزشکی کشور.
- **** روانپزشک، عضو گروه پژوهشی سلامت روان مرکز ملی تحقیقات علوم پزشکی کشور. تهران، خیابان شهید مطهری، خیابان کوه نور، کوچه یکم، پلاک ۲۶.

اهمیت علمی و اجتماعی یک رشته‌ی علمی در زمان‌های خاص هستند (لوپز-مانوز^۱، ۲۰۰۳). بررسی‌های کتاب‌سنجی باوجود محدودیت‌های روش‌شناختی که برخی افراد از آنها یاد کرده‌اند (پولی^۱، حاجتمن^۲، ناجی^۳ و روف^۴، ۱۹۸۱؛ کسلر^۵، ۱۹۶۳)، امکان‌پذیری پژوهش‌ها و بررسی روند رشد و توزیع آنها را در یک رشته‌ی خاص فراهم می‌کنند و یا میزان تولید علم توسط یک گروه کاری، مؤسسه، دانشگاه یا کشور را ارزیابی می‌نمایند (لوپز-مانوز، ۲۰۰۳).

در کشور ما نیز در دهه‌های اخیر، به دنبال رشد و گسترش دانشگاه‌ها و مراکز علمی و آموزشی، انتشار و تولید مقاله‌های علمی افزایش یافته است. برای نمونه در بخش نشریه‌های علوم پزشکی در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۶۰ تا ۱۳۸۰، شمار نشریه‌ها از ۸ به بیش از ۶۷ و شمار مقاله‌های چاپ شده در این نشریه‌ها از ۱۰۰ به بیش از ۱۸۵۰ رسیده است (ملک‌زاده و همکاران، ۲۰۰۱؛ حاجی‌ترخانی، ۱۳۷۴).

گرچه نشریه‌های مربوط به علوم بهداشت روان نیز روندی همانند سایر رشته‌ها داشته‌اند، بررسی گسترده‌ای در زمینه‌ی چگونگی آن انجام نشده است. بررسی‌های اندک انجام شده در این زمینه (حری و نشاط، ۱۳۸۱؛ سالار بهزادی، ۱۳۷۷)، سیمای کلی نشریه‌های علوم بهداشت روان کشور و فعالیت‌های علمی مربوط به آن را به خوبی روشن ننموده‌اند. ارزیابی نشریه‌های منتشر شده که اسناد تاریخی به شمار می‌روند، می‌تواند روند تغییرات ایجاد شده در زمینه‌های گوناگون پژوهشی را در یک دوره‌ی زمانی

در چند دهه‌ی اخیر، پیشرفت‌های گسترده‌ای در رشته‌های گوناگون علمی رخ داده‌اند. از این رو بهره‌گیری از شاخص‌های معتبر برای سنجش این پیشرفت‌ها ضروری به نظر می‌رسد. این مسئله پژوهشگران بسیاری را بر آن داشته است که روش‌هایی را برای سنجش و ثبت پیشرفت‌های علمی و بررسی چند و چون آنها به کار گیرند. این روش‌ها اگر چه ممکن است در نگاه اول ناکافی جلوه کنند، اما مجموع آنها می‌تواند دیدگاهی کلی در مورد وضعیت علمی یک سازمان، یک کشور یا یک ناحیه فراهم آورد و مقایسه‌ی وضعیت آن کشور را با سایر مناطق دنیا آسان‌تر سازد.

یکی از روش‌های سنتی سنجش فعالیت‌های علمی، بررسی میزان انتشارات علمی یعنی شمار نشریه‌های علمی و شمار مقاله‌هایی است که در آنها چاپ می‌شوند (ملک‌زاده^۱، مکری^۲ و آذرمینا^۳، ۲۰۰۱). نشریه‌های علمی بی‌تردید یکی از فرآیندهای مهم تبادل دانش هستند. به بیان دیگر بسیاری از نشریه‌ها پهنه‌ای بین‌المللی دارند و همانند دانشگاهی هستند که در آنها یافته‌های پژوهشی به بحث گذاشته می‌شوند، پژوهش‌های با کیفیت بالا منجر به تشویق و ایجاد انگیزه در سایر دانشمندان برای پی‌گیری کارهای پژوهشی می‌گردند (ون‌ران^۴، ۲۰۰۳).

در هر کشور سامانه‌های گوناگونی برای ثبت و سنجش مقاله‌ها و نشریه‌های علمی به کار گرفته می‌شوند که اطلاعات گوناگونی را در زمینه‌ی نشریه‌ها و مقاله‌ها گردآوری نموده و امکان مقایسه‌ی آنها را فراهم می‌آورند. برای نمونه می‌توان به نمایه‌ی استناد علمی^۵ اشاره نمود که توسط گارفیلد^۶ و همکاران در مؤسسه‌ی اطلاعات علمی^۷ پایه‌گذاری گردید (لیدسدورف^۸، ۲۰۰۴).

یکی از روش‌های به کار گرفته شده در این سامانه‌ها روش‌های کتاب‌سنجی^۹ است. بررسی‌های کتاب‌سنجی، ابزارهای سودمندی برای ارزیابی و شناخت میزان

1- Malekzadeh	2- Mokri
3- Azarmina	4- Van Raan
5- Science Citation Index	
6- Garfield	
7- Institute of Scientific Information (ISI)	
8- Leydesdorff	9- bibliometric
10- Lopez-Munoz	11- Polly
12- Hajtman	13- Nagy
14- Ruff	15- Kessler

نشان دهد (پینکاس^۱، هندرسون^۲، بلک وود^۳ و دیال^۴، ۱۹۹۳).

هدف این پژوهش، بررسی کتاب‌سنجی نشریه‌های پژوهشی علوم بهداشت روان کشور و ارزیابی سیمایی کلی از ویژگی‌های آنهاست.

روش

شناسایی نشریه‌های پژوهشی بهداشت روان کشور، و گردآوری داده‌ها با مراجعه به کتابخانه‌ها، تماس با برخی پژوهشگران و اعضای هیئت علمی، مرور بانک‌های اطلاعاتی و پایگاه‌های اینترنتی مانند HBIInet و Magiran انجام شده است.

پس از شناسایی عنوان‌های نشریه‌ها، همه‌ی شماره‌های منتشر شده و موجود آنها خریداری و یسا تحویل گرفته شد و در صورت دسترسی نداشتن به شماره‌هایی از نشریه‌ها، به‌ویژه شماره‌های قدیمی، کوشش گردید که با مراجعه به کتابخانه‌های دانشگاهی، عمومی و یا دست‌اندرکاران و نویسندگان نشریه‌ها و مقاله‌ها، این شماره‌ها نیز گردآوری شوند. بررسی نشریه‌ها به کمک گروهی متشکل از سه روانپزشک از گروه پژوهشی سلامت روان مرکز ملی تحقیقات علوم پزشکی کشور انجام شد. معیارهای اصلی برای انتخاب یک نشریه‌ی علمی بهداشت روان، داشتن ویژگی‌های زیر بود:

۱- نشریه علمی باشد. مراد از نشریه‌ی علمی، هر نشریه‌ی ادواری است که در شناسنامه‌ی خود به‌صورت علمی و یا پژوهشی معرفی شده باشد. علمی شناخته شدن نشریه مستلزم داشتن تأییدیه‌ی رسمی از کمیسیون نشریات وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و یا وزارت علوم، تحقیقات و فناوری نبوده است.

۲- در ایران منتشر گردد.

۳- دارای عنوان اختصاصی در زمینه‌ی بهداشت روان باشد، یا پرداختن به موضوع‌های بهداشت روان از هدف‌ها و رویکردهای نشریه دانسته شده باشد و یسا در بررسی تصادفی سه شماره از نسخه‌های در دسترس

آن، دست‌کم ۵۰ درصد از کل مقاله‌ها (اعم از پژوهشی و غیرپژوهشی) به موضوع‌های بهداشت روان اختصاص یافته باشد.

مراد از بهداشت روان در این بررسی موضوع‌های مطرح شده در حوزه‌های گوناگون علوم روان‌شناختی، علوم اعصاب، همه‌گیرشناسی اختلال‌های روانی، اختلال‌ها و درمان‌های روانپزشکی و عصب- روان‌پزشکی، پدیده‌های بهداشت روان و خدمات بهداشت روان می‌باشد.

۴- دست‌کم سه شماره از آن منتشر شده و انتشار آن در زمان انجام بررسی ادامه داشته باشد.

برای بررسی و ارزیابی بهتر متغیرهای کتاب‌سنجی، این متغیرها به سه گروه عمده به شرح زیر تقسیم شدند:

۱- متغیرهای مربوط به ویژگی‌های انتشاراتی نشریه:

شامل نام نشریه، محل انتشار نشریه، توزیع جغرافیایی انتشار، دوره‌ی انتشار، چگونگی امکان تماس با نشریه (داشتن نشانی، تلفن، دورنگار، نشانی پست الکترونیکی، پایگاه اینترنتی)، مقایسه‌ی تاریخ آخرین شماره منتشر شده با زمان واقعی انتشار، داشتن شماره‌ی سریال استاندارد بین‌المللی (شابن)^۵، وضعیت نمایه شدن نشریه، وضعیت نشریه از نظر رتبه‌ی رسمی علمی و تعداد شماره‌های منتشر شده تا زمان بررسی.

۲- متغیرهای مربوط به اداره کنندگان نشریه:

تخصص و جنسیت صاحبان امتیاز، سردبیران و مدیران مسئول، سازمان‌های منتشرکننده و دفعات تغییر مدیر مسئول و سردبیران نشریه‌ها.

۳- متغیرهای مربوط به وضعیت مقاله‌های پژوهشی و محتوای نشریه:

تمرکز موضوعی نشریه با توجه به هدف‌های آن و مطالب بخش راهنمای نویسندگان، شمار مقاله‌های منتشر شده در نشریه در طول سال‌های انتشار،

1- Pincus 2- Henderson
3- Blackwood 4- Dial
5- International Standard Serial Number (ISSN)

میانگین تعداد مقاله‌های پژوهشی در هر شماره، روند انتشار مقاله‌های پژوهشی در طول دوره‌ی مورد بررسی و داشتن چکیده‌ی مقاله‌ها به زبان انگلیسی.

مقاله‌های پژوهشی شامل مقاله‌های اصلی پژوهشی^۱، مقاله‌های مروری^۲ که به مرور پژوهش‌های انجام شده در ایران پرداخته بودند، گزارش‌های موردی^۳، بررسی قوانین داخل کشور، بررسی محتوایی^۴ اسناد مهم، ارزیابی برنامه‌ها، بازمینی آمار مربوط به خدمات، و نظریه‌سازی و آزمون‌سازی در حوزه‌ی علوم بهداشت روان بودند.

مقاله‌هایی که ترجمه‌ی مقاله‌های خارجی بودند در این بررسی به‌عنوان مقاله‌ی پژوهشی در نظر گرفته نشدند. مرور مقاله‌های خارجی در صورتی پژوهشی به‌شمار می‌رفت که در فهرست منابع مقاله‌ی مروری، دست‌کم نام یکی از نویسندگان مقاله آمده باشد و این امر نشان می‌دهد که نویسنده یا نویسندگان مقاله‌ی مروری، خود در زمینه‌ی موضوع مورد بحث مقاله قبلاً پژوهشی انجام داده‌اند.

یافته‌ها

از میان ۸۰۰ نشریه‌ی بررسی شده، ۲۳ نشریه دارای معیارهای ورود به بررسی بودند و به بیان دیگر نشریه‌ی علمی بهداشت روان به‌شمار می‌رفتند. بیشتر نشریه‌هایی که پیش از سال ۱۳۷۰ منتشر شده بودند، دارای ساختار علمی نبودند یا در حال حاضر منتشر نمی‌شدند، و بنابراین دارای معیارهای ورود به بررسی نبودند. در مورد سه نشریه‌ی "روانشناسی و علوم تربیتی" (دانشگاه تهران)، "علوم تربیتی و روانشناسی" (دانشگاه شهید چمران اهواز) و "پژوهش‌های تربیتی" (مؤسسه‌ی تحقیقات تربیتی دانشگاه تربیت معلم) نیز که سابقه‌ی انتشار با نام‌ها و مدیریت‌های دیگری داشتند، با وجود تلاش بسیار، دسترسی کامل به شماره‌های آنها میسر نشد و شماره‌های کامل آنها حتی در خود سازمان

منتشرکننده نیز یافت نگردید. یافته‌های کلی بررسی در جدول ۱ آمده است.

۱- یافته‌های مربوط به ویژگی‌های انتشاراتی نشریه‌ها:

نام نشریه‌ها در جدول ۱ ارایه گردیده است. همان‌گونه که جدول نشان می‌دهد ۱۶ نشریه در تهران و ۷ نشریه در سایر شهرها منتشر می‌شود. دوره‌ی انتشار همه‌ی نشریه‌ها غیر از نشریه‌ی "علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد" که به‌صورت دو فصلنامه است، به‌شکل فصلنامه می‌باشد. تنها ۱۴ نشریه دارای شماره‌ی استاندارد بین‌المللی هستند.

۱۸ نشریه دارای آدرس پستی و ۱۴ نشریه دارای صندوق پستی هستند و تنها یک نشریه هیچ‌یک از موارد یادشده را ندارد. ۱۸ نشریه دارای تلفن تماس، ۱۸ نشریه دارای نمابر، ۱۹ نشریه دارای نشانی پست الکترونیکی و ۵ نشریه نیز دارای پایگاه اینترنتی هستند. هیچ‌یک از نشریه‌های مورد بررسی در بانک‌های اطلاعاتی معتبر دنیا مانند ISI، PsycLIT و MEDLINE ثبت یا نمایه نمی‌شوند. تنها ۷ نشریه، یعنی کمتر از یک سوم آنها، دارای رتبه‌ی علمی رسمی هستند. نشریه‌های "اندیشه و رفتار"، "پژوهش‌های روانشناختی"، "روانشناسی" و "علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز" دارای رتبه‌ی علمی - پژوهشی و نشریات "توانبخشی"، "علوم اجتماعی" و "پژوهش‌های تربیتی" دارای رتبه‌ی علمی - ترویجی از کمیسیون بررسی نشریات علمی می‌باشند.

مجموع شماره‌های منتشرشده از کل نشریه‌ها تا زمان بررسی حاضر، ۴۲۲ شماره است. نشریه‌ی "استعدادهای درخشان" با ۴۵ شماره، "پژوهش‌های تربیتی" با ۳۶ شماره، "علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز" با ۳۳ شماره و "اندیشه و رفتار" با ۳۲ شماره، بیشترین تعداد نشریه‌ی منتشر شده را به خود اختصاص داده‌اند. ویژه‌نامه‌ها و پیوست‌ها در این بررسی در نظر گرفته نشده‌اند.

1- original articles	2- review articles
3- case reports	4- content analysis

جدول ۱* - نام، صاحب امتیاز، تعداد نسخه‌های منتشرشده، اولین شماره‌ی منتشرشده، آخرین شماره‌ی منتشر شده و محل انتشار نشریه‌های بهداشت روان ایران

نام نشریه	صاحب امتیاز	تعداد نسخه‌های منتشر شده	تعداد نسخه‌های بررسی شده	اولین شماره‌ی منتشر شده	آخرین شماره‌ی منتشر شده تا پایان آذر ماه ۱۳۸۲	محل انتشار
آموزه	سازمان آموزش و پرورش استان اصفهان	۱۷	۱۷	بهار ۱۳۷۸	بهار ۱۳۸۲	اصفهان
استعدادهای درخشان	سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان	۴۵	۴۵	بهار ۱۳۷۱	تیر - شهریور ۱۳۸۲	تهران
اصول بهداشت روانی اندیشه و رفتار	دکتر سید ابوالقاسم حسینی	۱۴	۱۴	بهار ۱۳۷۸	بهار و تابستان ۱۳۸۱	مشهد
پژوهش درحیطه کودکان استثنایی	دانشگاه علوم پزشکی ایران	۳۲	۳۲	تابستان ۱۳۷۳	بهار ۱۳۸۲	تهران
پژوهش‌های تربیتی	پژوهشکده‌ی کودکان استثنایی	۷	۷	پاییز ۱۳۸۰	بهار ۱۳۸۲	تهران
پژوهشهای روانشناختی	مؤسسه‌ی تحقیقات تربیتی دانشگاه تربیت معلم	۳۶	۳۶	بهار ۱۳۷۰	بهار و تابستان ۱۳۸۱	تهران
تازه‌ها و پژوهشهای مشاوره	دکتر رضا زمانی	۲۴	۲۴	پاییز و زمستان ۱۳۷۰	زمستان ۱۳۸۰	تهران
تازه‌های روان‌درمانی (هیپنوتیزم)	انجمن مشاوره‌ی ایران	۸	۸	پاییز و زمستان ۱۳۷۷	پاییز و زمستان ۱۳۷۹	تهران
تازه‌های علوم شناختی	دکتر محمد مهدی خدیوی‌زند	۳۰	۳۰	پاییز و زمستان ۱۳۷۵	پاییز و زمستان ۱۳۸۲	مشهد
تعلیم و تربیت استثنایی	دکتر سید کمال خرازی (مؤسسه‌ی مطالعات علوم شناختی)	۱۳	۱۳	بهار ۱۳۷۸	زمستان ۱۳۸۰	تهران
توانبخشی	سازمان آموزش و پرورش استثنایی	۲۳	۲۳	اردیبهشت ۱۳۸۰	مهر و آبان ۱۳۸۲	تهران
چشم‌انداز پیشگیری	دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی	۱۰	۱۰	تابستان ۱۳۷۹	پاییز ۱۳۸۱	تهران
دانش و پژوهش **	معاونت پیشگیری بهزیستی منطقه‌ی شمال تهران	۱۲	۱۲	پاییز ۱۳۷۸	زمستان ۱۳۸۱	تهران
رفاه اجتماعی ***	دانشگاه آزاد واحد خوراسگان (اصفهان)	۱۵	۱۳	پاییز ۱۳۷۸	بهار ۱۳۸۲	اصفهان
روانشناسی	دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی	۸	۷	پاییز ۱۳۸۰	تابستان ۱۳۸۲	تهران
روانشناسی و علوم تربیتی (دانشگاه تهران)	دکتر جواد اژه‌ای (انجمن ایرانی روانشناسی)	۲۶	۲۶	۱۳۷۶	تابستان ۱۳۸۲	تهران
شناخت علوم اجتماعی	دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران	۲۲	۲۱	زمستان ۱۳۷۳	بهار و تابستان ۱۳۸۲	تهران
علوم تربیتی و روانشناسی ****	دانشگاه علوم پزشکی کردستان	۳	۳	بهار ۱۳۸۱	تابستان و پاییز ۱۳۸۱	سندج
دانشگاه شهید چمران	دانشکده‌ی علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی	۱۹	۱۹	پاییز و زمستان ۱۳۷۰	پاییز ۱۳۸۱	تهران
دانشگاه شهید چمران (اهواز)	دانشگاه شهید چمران اهواز (دانشکده‌ی علوم تربیتی و روانشناسی)	۳۳	۲۹	تابستان ۱۳۷۳	پاییز و زمستان ۱۳۸۱	اهواز
علوم تربیتی و روانشناسی (دانشگاه مشهد)	دانشکده‌ی علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد	۶	۶	بهار ۱۳۷۸	پاییز و زمستان ۱۳۸۰	مشهد
علوم روانشناختی	دکتر محمود منصور	۶	۶	پاییز ۱۳۸۰	تابستان ۱۳۸۲	تهران
مددکاری اجتماعی *****	دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی	۱۳	۱۲	پاییز ۱۳۷۸	بهار ۱۳۸۲	تهران

Andeeshah
Va
Rafar
اندیشه و رفتار
۳۳

* شماره‌هایی که با عنوان ویژه‌نامه یا ضمیمه منتشر شده‌اند در این جدول وارد نشده‌اند.
** به دو شماره از نشریه‌ی دانش و پژوهش دسترسی حاصل نشد.
*** نخستین شماره‌ی نشریه‌ی رفاه اجتماعی درون‌سازمانی بوده و به خارج از سازمان توزیع نشده است. به این دلیل مورد بررسی قرار نگرفت.
**** به چهار شماره از این نشریه دسترسی حاصل نشد.
***** به یکی از شماره‌های مجله‌ی مددکاری اجتماعی دسترسی حاصل نشد.

تاریخ انتشار همه‌ی نشریه‌ها، به‌جز دو نشریه‌ی تازه‌های روان‌درمانی و هیپنوتیزم و تعلیم و تربیت استثنایی، عقب‌تر از زمان واقعی انتشار آنها است و میانگین میزان تأخیر انتشار برحسب ماه در کل نشریات (۸/۲۸ ±) ۹/۶۵ می‌باشد.

۲- یافته‌های مربوط به اداره‌کنندگان نشریه‌ها:

در جدول ۲ توزیع فراوانی اداره‌کنندگان نشریه‌ها برحسب تخصص آنها نشان داده شده است. در میان تخصص‌های گوناگون، روانشناسان با ۳۸/۸۸٪ بیشترین میزان را به خود اختصاص داده‌اند. صاحبان امتیاز همه‌ی نشریه‌ها مرد هستند و سردبیر و مدیرمسئول یکی از نشریه‌ها یعنی نشریه‌ی «توانبخشی»، خانم است. بررسی آخرین شماره‌ی نشریه‌ها نشان داد که زنان به‌طور متوسط، تنها ۱۱٪ از اعضای شورای نویسندگان کل نشریه‌ها را تشکیل می‌دهند.

جدول ۲- فراوانی اداره‌کنندگان نشریه‌های بهداشت روان ایران برحسب تخصص‌های مختلف

اداره‌کننده	صاحب امتیاز	سردبیر	مدیر مسئول	جمع
فراوانی (%)	فراوانی (%)	فراوانی (%)	فراوانی (%)	فراوانی (%)
شخصیت‌حقوقی	۱۶ (۶۹/۵۶)	۰ (۰)	۰ (۰)	۱۶ (۲۲/۲۲)
روانشناس *	۶ (۲۶/۰۸)	۱۲ (۴۶/۱۵)	۱۰ (۴۳/۴۷)	۲۸ (۳۸/۸۸)
روانپزشک	۱ (۴/۱۶)	۵ (۱۹/۲۳)	۴ (۱۷/۳۹)	۱۰ (۱۳/۸۸)
سایر تخصص‌ها**	۰ (۰)	۹ (۳۴/۶۱)	۹ (۳۹/۱۳)	۱۸ (۲۵/۰۰)
جمع کل***	۲۳ (۱۰۰)	۲۶ (۱۰۰)	۲۳ (۱۰۰)	۷۲ (۱۰۰)

* تخصص‌های مشاوره و علوم تربیتی نیز همراه با روانشناسی محاسبه شده‌اند.

** سایر تخصص‌های اداره‌کنندگان شامل کتاب‌داری و اطلاع‌رسانی، آموزش بین‌الملل و توسعه، تخصص طب کودکان، پزشکی عمومی، علوم تربیتی، مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی، فلسفه و برنامه‌ریزی، مددکاری اجتماعی و موارد نامشخص می‌باشد.

*** در برخی از موارد چند نام در نشریه قید شده است، بنابراین جمع برخی از ستون‌ها بیش از تعداد نشریات (۲۳ نشریه) می‌باشد و درصدها براساس جمع کل هر ستون محاسبه شده است.

در طول دوره‌ی مورد بررسی این پژوهش، در ۹ نشریه یعنی بیش از ۳۹٪ از کل نشریه‌ها، تغییر در مدیر مسئول یا سردبیر دیده شد. شمار تغییر سردبیر ۱۲ بار و مدیر مسئول، ۵ بار بوده است.

از نظر سازمان‌های منتشرکننده‌ی نشریه‌ها، ۱۱ نشریه توسط دانشگاه‌ها، ۵ نشریه توسط سازمان‌های دولتی غیردانشگاهی، ۲ نشریه توسط انجمن‌های علمی و ۵ نشریه توسط بخش خصوصی منتشر می‌شوند. دانشگاه‌های وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری ۵ نشریه، سازمان بهزیستی ۴ نشریه (صاحب امتیاز ۳ نشریه از نشریه‌های سازمان بهزیستی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی است)، وزارت آموزش و پرورش ۴ نشریه و دانشگاه‌های وابسته به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ۲ نشریه منتشر می‌نمایند.

۳- یافته‌های مربوط به محتوای نشریه‌ها:

شماری از نشریه‌ها اگر چه دارای عنوان اختصاصی بهداشت روان نبودند، دست‌کم ۵۰٪ از مقاله‌های آنها (شامل کلیه‌ی مقاله‌های پژوهشی و غیرپژوهشی) به موضوع‌های مرتبط با بهداشت روان اختصاص داشت. از این گروه برای نمونه می‌توان به نشریه‌های توانبخشی و علوم اجتماعی اشاره نمود.

از نظر تمرکز موضوعی، براساس آنچه که در صفحه‌ی راهنمای نویسندگان نشریه‌ها آمده، پرداختن به روانشناسی در ۱۲ نشریه، علوم تربیتی و آموزش و پرورش در ۸، روانپزشکی و اختلال‌های روانی در ۳، بهداشت روان و پیش‌گیری از اختلال‌های روانی-اجتماعی در ۳، مشاوره و روان‌درمانی در ۲، کودکان استثنایی در ۲، علوم اجتماعی در یک، مددکاری اجتماعی در یک، استعداد‌های درخشان در یک و کتاب‌داری و اطلاع‌رسانی نیز در یک نشریه، یکی از هدف‌های نشریه دانسته شده است.

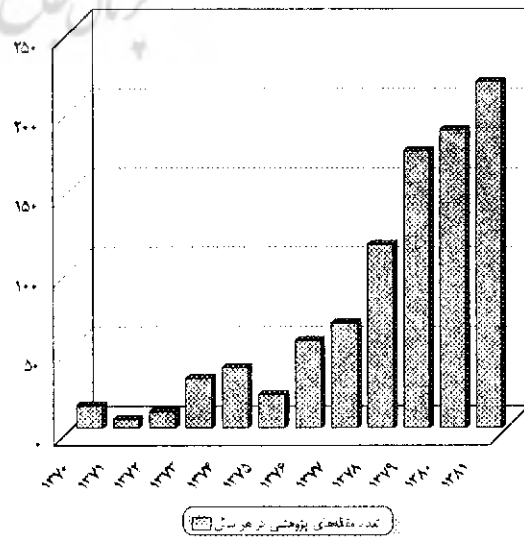
هدفه نشریه دارای چکیده‌ی مقاله به زبان انگلیسی هستند. به‌جز نشریات «دانش پژوهش» و «پژوهش‌های روانشناختی» که در قسمت راهنمای نویسندگان خود

به‌عنوان نشریه‌ای دو زبانه (فارسی و انگلیسی) معرفی شده‌اند، سایر نشریات به زبان فارسی هستند.

در طول دوره‌ی بررسی در مجموع ۱۰۰۸ مقاله‌ی پژوهشی در نشریه‌های بهداشت روان چاپ شده است. بیشترین تعداد مقاله‌های پژوهشی چاپ شده مربوط به نشریه‌ی «اندیشه و رفتار» با ۲۱۲ مقاله می‌باشد. از این نظر نشریه‌های «روانشناسی» با ۱۱۳ مقاله، «دانش و پژوهش» با ۸۲ مقاله، «علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز» با ۶۳ مقاله و «روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران» نیز با ۶۳ مقاله در رده‌های بعدی قرار دارند.

همان‌طور که در نمودار ۱ دیده می‌شود، مجموع مقاله‌های پژوهشی در کل نشریه‌های بهداشت روان در طول دوره بررسی روندی رو به افزایش داشته و از ۱۴ مقاله در سال ۱۳۷۰، به ۲۱۸ مقاله در سال ۱۳۸۱ رسیده است.

نمودار ۱- تعداد مقالات پژوهشی چاپ شده در نشریه‌های بهداشت روان ایران در سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۱

مقاله است. بیشترین میزان این شاخص به نشریات «اندیشه و رفتار» با متوسط ۶/۶، «دانش و پژوهش» با متوسط ۶/۳، «پژوهش در حیطه کودکان استثنایی» با متوسط ۵/۰، «علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد» با متوسط ۴/۵ و نشریه‌ی «روانشناسی» با متوسط ۴/۳۵ مقاله در هر شماره اختصاص دارد. جدول ۳ فراوانی نشریه‌ها را به تفکیک میانگین شمار مقاله‌های پژوهشی در هر شماره نشان می‌دهد.

جدول ۳- فراوانی نشریه‌های بهداشت روان ایران به تفکیک میانگین تعداد مقاله‌های پژوهشی بهداشت روان

میانگین تعداد مقاله‌های پژوهشی بهداشت روان به ازای هر شماره	فراوانی (%)
≥ ۶	۲ (۸/۶۹)
۵-۵/۹۹	۱ (۴/۳۴)
۴-۴/۹۹	۲ (۸/۶۹)
۳-۳/۹۹	۳ (۱۳/۰۴)
۲-۲/۹۹	۵ (۲۱/۷۳)
۱-۱/۹۹	۷ (۳۰/۴۳)
< ۱	۳ (۱۳/۰۴)
جمع کل	۲۳ (۱۰۰)

میانگین شمار مقاله‌های منتشر شده در هر شماره، در نشریه‌های دارای رتبه‌ی علمی- پژوهشی [۳/۸۰ (±۲/۱۵)] بیش از نشریه‌های دارای رتبه‌ی علمی- ترویجی [۱/۶۸ (±۰/۸۸)] و نشریه‌هایی است که دارای رتبه نیستند [۲/۶۰ (±۱/۶۸)]. میانگین شمار مقاله‌های منتشر شده در هر شماره، در نشریه‌های شهرستانی [۲/۹۶ (±۱/۰۵)] اندکی بیش از نشریه‌های تهرانی [۲/۵۷ (±۱/۶۳)] است.

بحث

همان‌گونه که بیان شد هدف این بررسی ارزیابی میمایی کلی از وضعیت نشریه‌های علمی بهداشت روان کشور در طی ۱۲ سال گذشته است.

میانگین شمار مقاله‌های پژوهشی بهداشت روان در هر شماره، در کل نشریه‌ها به‌طور متوسط ۲/۷۰ (±۱/۲)

این بررسی نشان داد که در دهه‌ی اخیر تغییراتی در روند پژوهش در حوزه‌ی علوم بهداشت روان رخ داده است. در حال حاضر شمار نشریه‌های علمی بهداشت روان کشور چشم‌گیر است و شمار مقاله‌های بهداشت روان چاپ شده در این نشریه‌ها، در دهه‌ی گذشته بیش از ۱۳ برابر افزایش داشته است. اما میانگین شمار مقاله‌های پژوهشی در هر شماره از نشریه‌ها در مقایسه با برخی نشریات خارجی مانند *American Journal of Psychiatry* و *British Journal of Psychiatry*، تفاوت چشم‌گیری دارد. یکی از دلایل این یافته ممکن است ناشناخته ماندن نشریات اختصاصی بهداشت روان برای پژوهشگران این رشته باشد. یک بررسی کیفی منتشر شده توسط نویسندگان این مقاله نشان داد که بسیاری از کارشناسان و پژوهشگران علوم بهداشت روان، اطلاعات دقیقی در زمینه‌ی نشریه‌های علمی بهداشت روان داخل کشور ندارند. از این رو ممکن است که مقاله‌های این رشته به جای انتشار در نشریه‌های اختصاصی بهداشت روان در سایر نشریات چاپ شوند. کیفیت پایین برخی از نشریه‌های بهداشت روان، دسترسی نداشتن سریع به این نشریه‌ها، تیراژ کمتر، گستره‌ی توزیع محدودتر و احتمالاً خوانندگان کمتر می‌توانند از دیگر علل یافته‌ی بالا باشند.

این بررسی نشان داد که بیش از دوسوم نشریه‌های بهداشت روان دارای رتبه‌ی رسمی علمی از کمیسیون بررسی نشریات نیستند. اگرچه داشتن این مجوز دقیقاً به معنای کیفیت بالای نشریه نیست، پژوهشگران تمایل کمتری برای چاپ مقاله در نشریه‌ای دارند که دارای رتبه‌ی علمی نمی‌باشد.

شمار چشم‌گیری از نشریه‌ها دارای شماره‌ی سریال استاندارد بین‌المللی، چکیده‌ی انگلیسی و پایگاه اینترنتی نبوده‌اند. این موارد نیز می‌تواند در ارزش‌گذاری نشریه‌ها از سوی مخاطبین و سازمان‌های رسمی تأثیر داشته باشد.

اما یافته‌ی مهم بررسی حاضر این بود که هیچ‌یک از نشریه‌های علمی بهداشت روان کشور در بانک‌های اطلاعاتی معتبر دنیا مانند ISI، PsycLIT و MEDLINE نمایه نمی‌شوند. بررسی‌های چندی نشان داده‌اند که نمایه شدن نشریه‌ها و استناد به مقاله‌های آنها یکی از شاخص‌های مهم و معتبر ارزشیابی علمی است. امروزه مفهوم «چاپ نشدن مساوی با نابودی» جای خود را به مفهوم «نمایه نشدن مساوی با نابودی» داده است (ویلسون^۱ و عصاره^۲، ۲۰۰۳؛ ملک‌زاده و همکاران، ۲۰۰۱). شاید مهم‌ترین افتخار یک پژوهشگر این باشد که به بررسی موضوعی پردازد که در آینده بیشتر به کار پژوهشگران دیگر می‌آید و یا موجب پیشرفت در کارهای علمی دیگران می‌شود (شستاک^۳، ۱۹۹۹). بنابراین نمایه نشدن نشریه‌های ایرانی موجب می‌گردد که با وجود افزایش شمار مقاله‌های پژوهشی در زمینه‌ی بهداشت روان در سال‌های اخیر، سهم پژوهشگران ایرانی در تولید علم در این زمینه کمتر از میزان واقعی آن نشان داده شود و پژوهشگران ایرانی سایر کشورها دسترسی چندانی به آنها نداشته باشند.

این پژوهش یک بررسی مقدماتی است و به ارزیابی کمی برخی شاخص‌های کتاب‌سنجی پرداخته است. از این رو یافته‌های آن، تصویر کاملی از تولید علم در حوزه‌ی بهداشت روان ارائه نمی‌دهد. به چاپ نرسیدن برخی از پژوهش‌های انجام شده و یا چاپ آنها در نشریه‌های غیرمعتبر یا مربوط به سایر رشته‌ها، می‌تواند از دلایل این امر باشد. ارزیابی سایر شاخص‌های کتاب‌سنجی مانند تحلیل استنادی^۴ و یا بررسی محتوای نشریه‌ها به کمک دسته‌بندی موضوعی مقاله‌ها، روش‌شناسی پژوهش‌ها و روش‌های آماری به کار رفته در آنها خارج از چارچوب مورد نظر در این پژوهش بود.

گفتنی است که برخی یافته‌های کمی مانند میانگین شمار مقاله‌های پژوهشی بهداشت روان در هر شماره،

1- Wilson
3- Šesták

2- Osareh
4- citation analysis

Kessler, M.M. (1963). Bibliographic coupling between scientific papers. *American Documentation*, 14, 10-25.

Leydsdorff, L. (2004). The evaluation of research and scientometric research program: historical evaluation and redefinitions of the relationship. *Studies in Science of Science*, 22, 226-232.

Lopez-Munoz, F. (2003). Bibliometric analysis of biomedical publications on SSRIs during 1980-2000. *Depression and Anxiety*, 18, 95-103.

Malekzadeh, R., Mokri, A., & Azarmina, P. (2001). Medical science and research in Iran. *Archives of Iranian Medicine*, 4, 27-39.

Pincus, H. A., Henderson, B., Blackwood, D., & Dial, T. (1993). Trends in research in two general psychiatric journals in 1969-1990: research on research. *American Journal of Psychiatry*, 150, 135-142.

Polly, G., Hajtman, B., Nagy, J. I., & Ruff, I. (1981). Methodological problems in ranking scientists by citation analysis. *Scientometrics*, 3, 135-147.

Šesták, J. (1999). Is scientometry harmful?. *International Confederation of Thermal Analysis Calorimetry News*, 32, 59-68.

Van Raan, A. F. J. (2003). The use of bibliometric analysis in research performance assessment and monitoring of interdisciplinary scientific development. *Technikfolgenabschätzung*, 12, 20-29.

Wilson, C. S., & Osareh, F. (2003). Science and research in Iran: a scientometric study. *Interdisciplinary Science Reviews*, 28, 26-37.

ملاک دقیقی برای ارزیابی نشریه‌ها نیست، چون برخی از نشریه‌ها مانند رفاه اجتماعی، توانبخشی و مددکاری اجتماعی به چاپ مقاله‌های پژوهشی با موضوع‌های دیگر نیز می‌پردازند.

یافته‌های چنین پژوهش‌هایی می‌توانند در زمینه‌ی شناسایی بهتر نشریه‌های مربوط به بهداشت روان سودمند باشند. هم‌چنین به دست‌اندرکاران نشریه‌ها و سیاست‌گذاران بخش بهداشت روان کشور این امکان را می‌دهد که ارزیابی دقیق‌تری از چگونگی تولید علم در سازمان‌ها و کل کشور داشته باشند.

سپاسگزاری

هزینه‌ی این پژوهش توسط مرکز ملی تحقیقات علوم پزشکی کشور تأمین شده است. نویسندگان مقاله از آقای دکتر فرشید علاء‌الدینی و آقای احمد تقوایی به خاطر حمایت‌های ارزشمندشان قدردانی می‌نمایند. هم‌چنین از آقای دکتر ونداد شریفی به خاطر راهنمایی‌های علمی، خانم دکتر سهیلا امامی به خاطر کمک در گردآوری داده‌ها و خانم‌ها سوسن مقدس محرابی، زهرا بیات جوزانی و صفری برمک به دلیل کمک در دستیابی به نشریه‌ها قدردانی می‌گردد.

منابع

حاجی ترخانی، امیرحسین (۱۳۷۴). نشریات پزشکی ایران، *مجله دانشگاه علوم پزشکی ایران*، سال دوم، شماره اول، ۲۱-۱۱.

حرّی، عباس؛ نشاط، نرگس (۱۳۸۱). بررسی رفتار استنادی نویسندگان مقاله‌های مندرج در مجله روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران از آغاز تا پایان سال ۱۳۷۹، *مجله روانشناسی و علوم تربیتی*، سال سی و دوم، شماره دوم، ۳۳-۱.

سالار بهزادی، علیرضا (۱۳۷۷). میزان بهره‌گیری از منابع ایرانی در پژوهش‌های روانشناسی و روانپزشکی ایران: بازبینی پژوهش‌های منتشرشده در زمینه روانشناسی و روانپزشکی جنگ ایران و عراق، *فصلنامه اندیشه و رفتار*، سال چهارم، شماره دوم، ۷۳-۶۵.